

Розділ 2. ТВОРЧИЙ УЧИТЕЛЬ-ПРОФЕСІОНАЛ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ПОРІВНЯЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

УДК 008:78

© 2017

Альзубейді Альгейс

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МУЗИЧНО-КОМПОЗИТОРСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ: історіографія і реальність

Стаття присвячена визначенню історико-теоретичних основ музично-композиторської творчості, зокрема, визначенню історичних джерел та змісту основних понять стосовно композиторської творчості, основних технік та етапів процесу створення музичних творів. Представлені напрямки музичної творчості, які супутні сучасним проявам музичного мистецтва. Серед них розкриті особливості створення нових елементів музичних творів, варіантів їх виконання, а також наукових праць, присвячених музичній творчості. Музично-композиторська творчість розкрита як сукупність музично-творчих продуктів певного сторичного часу конкретної культури.

Ключові слова: музична творчість, композиція в музиці, техніка композиції в музиці.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Феномен творчості і творчої особистості в сучасній музично-педагогічній науці розглядається за допомогою узагальнення даних, накопичених науковими дисциплінами : філософією, психологією, мистецтвознавством, музикознавством. Музично-композиторська творчість є складовою феномену творчості та має специфічні особливості, що актуалізує обрану проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Джерельна база щодо розгляду даної проблеми містить сучасні та історично усталені теоретичні висновки. До числа сучасних вчених, присвятивших свої праці вивченню цієї проблеми, належать: Р. Альтшуллер, Р. Арнгейм, Л. Виготський, Дж. Гілфорд, Я. Пономарьов, Т. Рібо, С. Рубінштейн, П. Енгельмейер, П. Якобсон та ін.

Однак, досі у науці немає єдності думок щодо питань, що стосуються як творчості в цілому, так і музичної творчості зокрема. На нашу думку, музична творчість може аналізуватися в двох напрямках.

Перший напрямок – під музичною творчістю мається на увазі процес створення нових елементів музичної культури (безпосередньо музичних творів, варіантів їх виконання та наукових праць, присвячених музичній творчості).

Другий напрямок – це явище культури, включає в себе сукупність музично-творчих продуктів, створених за певний період часу в рамках окремої культурної системи.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає у розкритті специфіки музичної творчості, а в її межах – композиторської творчості, розкриття сутності творення якісного неповторного продукту.

Виклад основного матеріалу дослідження... Музична композиторська творчість (від лат. compositio – складання, твір) – музикознавча категорія, що характеризує предметне втілення музики у завершений музичний твір, на відміну народної творчості, що у значній мірі має неповторну варіативність та імпровізаційність.

Композиція передбачає : наявність автора (композитора); технічні засоби для відтворення музики, засоби письмової або аудіо фіксації композиції (музичного твору).

Поява композиторської творчості та статусу композитора пов'язана з розвитком в епоху Відродження концепції вільної людської особистості – творця. Саме у той час (XIV – XV ст.ст.) стало нормою вказувати ім'я композитора на кожному музичному творі, який звучав при богослужбових обрядах або виконувався на світських заходах.

З найдавніших часів уявлення про композицію пов'язувалося з текстовою або танцювально-метричною основою. Латинському поняттю композиції історично передувало античне поняття мелопеї (мелодії) – голоса музичної фактури, який трактується як композиційно-технічне відчуття одиниці музичного ладу [1].

У XI столітті італійський теоретик музики Гвідо Аретинський (Guido d'Arezzo, [990-1050](#)) у своєму трактаті "Мікролог" (1025) під композицією (componenda) розумів, головним чином, майстерне складання хоралу.

У XIII столітті французький теоретик Іоанн де Грокейо (Johannes de Grocheio) у трактаті "Про музику" (De musica, 1300) трактував це поняття як багатоголосна музика (musica composita) і вперше вжив слово композитор (compositor) [2].

В епоху Відродження Іоанн Тінкторіс (Johannes Tinctoris; бл. [1435](#)) у трактаті «Визначник музичних термінів» (Terminorum musicae diffinitorium, 1472-1475) дав визначення терміна «композитор» – людина, яка написала якийсь новий кантус (піснопів) [3].

Таким чином, наука про музичну композицію (нім. *Kompositionslehre*) почала представляти собою звід теоретичних відомостей і практичних приписів для музичної творчості – написання музичних творів. Підручники з навчання музики тих часів часто збігалися із загальним вченням про композицію.

Найбільш відомими європейськими посібниками, що дійшли до наших часів, і у яких йшла мова про особливості та прийоми написання музичних творів, були: “Співоче мистецтво” (*Von der Singe-Kunst...*) німецького композитора Кристофа Бернхарда (Christoph Bernhard; 1628-1692); “Трактат про гармонію...” (*Traité de l'harmonie réduite à ses principes naturels*), французького композитора Жана-Філіппа Рамо (1683-1764); “Подробиці про складання музики” (*Gründliche Anweisung zur Komposition*) австрійського композитора Йогана Альбрехтсбергера (Johann Georg Albrechtsberger; [1736-1809](#)).

Одним і самих популярних теоретичних робіт став трактат “Сходики до Парнасу” (*Gradus ad Parnassum*) німецького композитора Йогана Йозефа Фукса (Fux, Fuchs; 1660-1741). Ця робота в цілому вплинула на композиторів віденської класичної школи. За цим трактатом навчалися композиції Моцарт, Гайдн, Гендель. “Сходики до Парнасу” використовувалися в якості стандартного підручника з поліфонії на німецькомовних землях аж до ХХ століття [4].

У XVII-XX століттях вчення про композицію перетворилося в цілісну науку про сукупність гармонії, поліфонії, музичної форми і інструментування. Руху музики до художньої автономності відповідало уявлення про композицію як музичну цілісність, що базується на специфічних музичних засадах (тональності, тональних функціях, модуляції, мотивації і тематизмі, контрасті мелодійної структури).

На території Російської імперії першим посібником про композицію була “Музичська граматика” Миколи Дилецького (1630-1680). Серед інших посібників користувалися популярністю вже згадуваний трактат Йозефа Фукса “Сходики до Парнасу” у російському перекладі 1830 р., теоретичний твір Йосипа Гунке “Керівництво до твору музики”, виданий у Москві в 1887 р. [5].

У другій половині ХХ ст. основним підручником для майбутніх композиторів був “Початковий курс практичної композиції” російського композитора і музичного діяча Михайла Гнесіна ([1883-1957](#)), який був написаний і виданий у 1941 р., мав декілька перевидань (останнє – у 1962 р.) [6].

На даний час не існує єдиної теорії композиції, що узагальнює сучасну музично-творчу практику в усій її різноманітності. Поняття композиції охоплює різноманітні стильові напрямки і техніки, включаючи як традиційне тональне письмо, так і методи створення музики, які виходять із нетрадиційних атональних її трактувань (серійна техніка, додекафонія).

Серед найвідоміших теоретичних посібників із композиції ХХ століття слід відзначити роботу Поля Венсана д’Енді (Paul-Marie-Théodore-Vincent d'Indy, [1851-1931](#)) “Курс музичної композиції” (*Cours de composition musicale*); роботу німецького композитора Пауля Хіндеміта (Paul Hindemith; [1895-1963](#)) “Навчання теорії музики” (*Unterweisung im Tonsatz*, 1937); роботу австрійського і американського композитора Ернста Кшенека (Ernst Krenek, [1900-1991](#)) “Дослідження про контрапункт” (*Studies in counterpoint, based on the twelve-tone technique*, 1940); посібник австрійського і американського композитора і музикознавця Арнольда Шенберга (Arnold Franz Walter Schoenberg; 1874-1951) “Вправи по композиції...” (*Modeles for Beginners in Composition*) видану США в 1943 р. та “Основи музичної композиції” ([Die Grundlagen der musikalischen Komposition](#)), видану у Відні у 1979 р. [7].

Найпопулярнішим посібником ХХ ст. для майбутніх композиторів слід відзначити роботу чеського теоретика і композитора Цтірада Когоутека (Stirad Kohoutek, 1929-2011) “Техніка композиції в музиці ХХ ст.” (1976) [8].

На даний час професія композитора набула соціального статусу. Підготовка композиторів ведеться у вищих навчальних закладах музичного профілю. Викладання композиторської майстерності здійснюють як відомі композитори, так і музикознавці-теоретики – знавці основних законів та методів складання музики.

Створення музики це найбільш складний вид музичної діяльності, який передбачає не тільки знання основ теорії музики, гармонії, поліфонії, а й основних методів побудови музичного твору, його фактури.

З іншого боку, це і простий вид музичної діяльності, підтвердженням якому є музичні твори, створені людьми, не маючих уявлень про музичну грамоту.

Однак, професійне створення музичних творів, що мають історично традиційні форми і жанри класичного музичного мистецтва потребує від композитора не тільки особистісних творчих здібностей і таланту, а й ґрунтовних теоретичних знань, технічних композиторських засобів створення музики.

За культурно-історичним досвідом світової композиторської музичної спадщини умовно слід виділити три підходи, які використовуються при створенні музики: створення мелодії; створення гармонії; створення ритму; створення форми; інструментування (аранжування).

При створенні мелодії алгоритм може бути таким:

1. Визначення типу мелодики – пісенний, речитативний.
2. Визначення форми мелодики – монотематизм, сонатний, симфонічний.

При створенні гармонії алгоритм може бути таким:

1. Визначення гармонійних засобів – тональність, лад.
2. Визначення фактури – гомофонна, гармонічна, поліфонічна.

При створенні ритму алгоритм може бути таким :

1. Визначення розміру такту – 2-3-4 чверті, ін.
2. Визначення темпу – відповідно : повільно, помірно, швидко, дуже швидко, ін.

При створенні форми твору алгоритм може бути таким :

1. Визначення форми – етюд, п'єса, соната, симфонія, ін.
2. Створення ескізу – потактовий розподіл, визначення частин, реприз та коди.

При аранжуванні музичного твору алгоритм може бути таким:

1. Визначення музичного інструментарію – музичний інструмент, ансамбль, оркестр, хор, ін.
2. Визначення форми запису – клавір, партитура.
3. Визначення груп інструментів при записі партитурою – духові, мідні, струнні, ударні, інші.

Однак, з плином часу музична творчість почала поділятися на різні види, у яких композиція відокремилась у напрямок, що передбачає діяльність, пов'язану виключно з складанням (створенням) оригінальних музичних творів.

Зазвичай, у сучасній музикознавчій літературі під видами музичної творчості мається на увазі: професійна, народна і самодіяльна творчість. Іноді її поділяють на світське мистецтво, церковне мистецтво і популярну музику.

Слід визначити основні види музичної творчості з'явилися в даний час.

Насамперед, це *створення музики*, тобто композиторська творчість : опера, симфонія, п'єса, пісні. У цій галузі творчості є багато напрямків: музика для театру, для кіно, інструментальна музика, музичні портрети, трагедія або фарс, історичний літопис.

Виходячи з історичного досвіду розвитку музичної творчості та з еволюцією композиторського мислення, виникненням різних технічних засобів, які використовуються композиторами при створенні музики, у ХХ ст. з'явилися нові методичні прийоми композиції. Насамперед, це пов'язано з переосмисленням ладово-тональної системи організації звуків. На зміну темперованої тональної організації мелодії композиторами почалось застосування атональних конструкцій. Ці нововведення досить переконливо відзначає Цтірад Когоутек у згадуваній вище книзі.

На його думку на першому плані визначилась *техніка розширеної тональності*, яка базується на принципі збереження тональності з додатком до неї не діатонічних звуків і співзвучностей та позафункціональних послідовностей.

Далі визначається *модальна техніка*, яка базується на застосуванні так званих модусів, які складаються не тільки з звуковисотної організації, а й з часової – застосуванням тривалості нот, пауз, динаміки, тощо.

Серійна техніка композиції будується на основі повторення в різних варіантів одного й того ж звукового ряду (послідовності інтервалів). У такому вигляді певний звуковий ряд виявляється єдиним джерелом, з якого виводиться вся тканина твору.

Різновидом серійної техніки є *додекафонія*, яку застосовував у створенні своїх творів Арнольд Шенберг – серія звуків, що складається з дванадцяти між собою співвіднесених тонів.

Стохастична техніка – вид композиційної техніки, при якій закони теорії ймовірності визначають факт появи тих чи інших елементів композиції при заздалегідь обумовлених загальних формальних передумов. Це вид техніки написання музичних творів. Термін стохастичної музики у 1956 р. ввів французький композитор грецького походження Яніс Ксенакис (Ιάννης Ξενάκης; [1922](#), - [2001](#)) для опису музики, заснованої на законах ймовірностей і законах великих чисел [9].

Пуантелізм (різновид серійної техніки) – техніка крапкового методу створення музики. Під різними функціональними можливостями композитор мав на увазі детермінування в одиночному звуці різних його параметрів: висоти, тривалості, гучності (динаміки), тембру та ін. Цю назву у 1952 р. застосував німецький композитор і музикознавець [Герберт Аймерт](#) (Herbert Eimert; 1897-[1972](#)) для характеристики музичних творів лідерів авангардної музики середини ХХ ст. німця Карлхайнца Штокхаузена, француза Пьєра Булеза та бельгійця Карела Гуйвартса [10].

Електронна музика – техніка створення музичних творів, за допомогою звуків, які утворюються при використанні електронних технологій і електромеханічних музичних інструментів. Електронна музика з'явилася з появою електронних синтезаторів в кінці 60-х років ХХ ст. Синтезатори, завдяки помірній вартості, стали доступні не тільки великим студіям звукозапису, але також і широкій публіці. Це змінило образ популярної музики – синтезатори стали використовувати рок і поп-артисти. З цього моменту електронна музика стала звичною частиною популярної культури.

Найбільш відомий і видатний діяч електронної музики – Карлхайнц Штокхаузен. Він є автором понад 350 музичних творів, значна частина яких відноситься до галузі експериментальної електронної музики [11].

Комп'ютерна музика (Computer music) – техніка створення музичних творів за допомогою інженерних розробок, пов'язаних з цифровим синтезом музичних звуків, цифровою обробкою звукових сигналів, цифровим записом різних сонорних структур.

В даний час визначення «комп'ютерна музика» часто використовується багатьма музикантами та слухачами стосовно до будь-якої музики, яка створюється з допомогою тих чи інших музично-комп'ютерних технологій.

Більш поширений метод комп'ютерної техніки складання музичних творів дістав назву *трекерної (модульної) музики* – музичний твір створюється на комп'ютері за допомогою програми-трекера (англ. track – доріжка), що представляє собою спеціалізований музичний редактор.

На сьогодні визначення «комп'ютерна музика» часто використовується багатьма музикантами та слухачами стосовно до будь-якої музики, яка створюється за допомогою тих чи інших музично-комп'ютерних технологій.

Однак, створення музики на даний час стало лише одним із видів музичної творчості. З'явилися нові види, пов'язані не тільки зі створенням музичних творів, а й з їхнім втіленням у культурне середовище за допомогою різних виражальних та зображальних засобів.

Можна визначити, що основні видами сучасної музичної творчості можуть бути такі:

Композиторство – створення нових музичних творів : опер, симфоній, п'єс, пісень та ін.. У цій галузі творчості є багато напрямків : музика для театру, для кіно, інструментальні твори, ін..

Переробка музики (аранжування) – підготовка та адаптація музичного твору для представлення його у формі, відмінній від початкової. Відрізняється від оркестровки тим, що допускає застосування різних способів розвитку первинного матеріалу – зміна гармонії, застосування транспозиції і модуляцій, додавання нового матеріалу, вступу, висновку, ін.

Одним з видів аранжування є перекладення музичної п'єси з одного виду виконання в іншій (наприклад, скрипкову або оркестрову партію для голосу, рояля і навпаки). Аранжуванням також називається полегшена версія оригінального твору для того ж самого інструменту.

Музично-поетична творчість – створення текстів музичних творів.

Звукорежисура – вид музичної творчості, пов'язаний зі створенням звукових художніх образів, формуванням драматургії звуку, концепції звуку, створенням нових звуків, їх фіксацією та обробкою.

Імпровізація – це створення музики прямо під час її виконання. Імпровізації характерні для багатьох видів художньої творчості : поезії, музики, танцю, театру та ін.

Продюсерська робота – безпосередня участь у виробництві проекту, регулюювання фінансових, адміністративних, технологічних, творчих або юридичних аспектів діяльності.

Музичне письменство, критика і журналістика – аналіз та оцінка творів музичного мистецтва. У широкому сенсі елементи музичної критики можуть міститися в будь-якому розгорнутому професійному висловлюванні. До XVIII століття музична критика являла собою інтегральну частину спеціалізованих трактатів про музику і більш загальних гуманітарно-філософських праць. З появою періодичного друку поступово виникла музична критика в більш вузькому сенсі слова, що позиціонує себе як експертна оцінка музичних творів, адресована більш або менш широкому колу їх слухачів.

Діджеїнг – здійснення публічного відтворення записаних на звукові носії музичних творів зі зміною виражальних та зображувальних елементів.

Перший раз слово диск-жокей (англ. disc jockey) прозвучало в 1935 році від американського коментатора Уолтера Уінчелла. Він використовував цей термін по відношенню до радіоведучого Мартіну Блоку – першого діджея, який згодом став зіркою [12].

Висновки... Музично-композиторська творчість передбачає створення якісно нового музичного продукту в будь-якій з галузей музичного мистецтва з досягненням художнього результату, що відображає в образно-неповторній формі істотні риси дійсності. Поряд з написанням музичних творів музична творчість може бути віднесена як до її виконання у різних проявах та інтерпретаціях, також до створення наукових праць, присвячених різним явищам музичного мистецтва та втілення його результатів у соціальний простір.

Використана література:

1. Мелодия // Музыкальная энциклопедия в 6 т. / ред. Ю.В. Келдыш. – Т. 3. – М. : Издательство «Советская энциклопедия», 1976. – 511-530.
2. Smits van Waesberghe J.M. Guido of Arezzo and musical improvisation // Musica Disciplina V (1951), pp. 55–63.
3. Kirkman A. The cultural life of the early polyphonic Mass: medieval context to modern revival. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, P.27-28.
4. Carl Ferdinand Pohl: [Fux, Johann Joseph](#) // Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). — Bd. 8. — Leipzig: Duncker & Humblot, 1878. — P. 272—275.
5. Ромэн Роллан. Музыканты наших дней / Перевод с франц. Ю. Римской-Корсаковой / Роллан Р. – Петроград : Мысль, 1923. – 195 с.

6. Гнесин М. Начальный курс практической композиции / М. Гнесин. – М. : Музыка, 1962. – 216 с.
7. Соколов А.С. Музыкальная композиция XX века: диалектика творчества / А.С. Соколов. – М. : Издательский Дом «Композитор», 2007. – 272 с.
8. Когоутек Цтирад. Техника композиции в музыке XX века / Перевод с чешского К.Н. Иванова. – М. : Музыка, 1976. – 367 с.
9. Землякова К. Н. Стохастический метод Яниса Ксенакиса // Музыка в современном мире : наука, педагогика, исполнительство : сб. стат. по материалам X Междунар. науч.-о-практ. конф. 7 февраля 2014 года. – Тамбов : ТГМПИ им. С.В. Рахманинова, 2014. С. 578 – 586.
10. Акопян Л.О. Пуантилизм // Музыка XX века. Энциклопедический словарь. М. : Практика, 2010, С. 445-446.
11. Загайкевич А. Українська електронна музика : практика дослідження // Музика в інформаційному суспільстві : зб. наук. стат. / [упорядник І. Б. Пясковський] – К. : НМАУ ім. П.І. Чайковського. – С.39-62.
12. Брюстер Б. История диджеев / Б. Брюстер, Ф. Броутон. – М. : Ультра. Культура, 2007. – 493 с.
13. Теория современной композиции / Ценова В.С. (ред.) – М. : Музыка, 2005. – 624 с.
14. Шёнберг А. Упражнения по композиции для начинающих / Шёнберг Арнольд. – М. : Классика-XXI, 2003. – 68 с.
15. Шумская, И.М. Музыкальное творчество как социокультурное явление : [монография] / И.М. Шумская. – Мн. : БНТУ, 2006. – 121 с.

Альзубейді Альгейс

**ИСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МУЗЫКАЛЬНО-КОМПОЗИТОРСКОГО ТВОРЧЕСТВА:
историография и реальность**

Статья посвящена определению историко-теоретических основ музыкально-композиторского творчества, в частности, определению исторических источников и основных понятий композиторского творчества, основных техник и этапов создания музыкальных произведений. Представлены направления музыкального творчества, сопутствующие современным проявлениям музыкального искусства.

Представленные направления музыкального творчества, которые соответствуют современным проявлениям музыкального искусства. Среди них раскрыты особенности создания новых элементов музыкальных произведений, вариантов их исполнения, а также научных трудов, посвященных музыкальному творчеству. Музыкально-композиторское творчество раскрыто как совокупность музыкально-творческих продуктов определенного исторического периода конкретной культуры.

Ключевые слова: музыкальное творчество, композиция в музыке, техника композиции в музыке.

Alzoubaydi Alghaith

**HISTORICAL AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF MUSICAL COMPOSITION ACTIVITY:
historiography and reality**

The article is devoted to defining historical and theoretical foundations of a music composition activity, in particular, the definition of historical sources and concepts the composer's creative work, fundamental techniques, and certain stages of creating music. Presents some ways of musical creativity associated with modern manifestations of musical art. Among them, the features of the creation of new compositional elements of musical works, the different options of their performance, as well as in the field of view of the author and the creation of scientific works devoted to the art of music. Musical composer creativity disclosed as a collection of musical creative products of a certain historical period, a particular cultural system.

The science about musical composition, theoretical information and practical proposals for the development of musical creativity, in other words, aimed at the creation of musical works. Provided that the content of the textbooks designed to teach music in a historical perspective has often been similar with General theories of composition. It is proved that does not yet exist a unified theory of composition, which would have summed up the experience of contemporary musical-artistic practice in its diversity. The concept of composition covers different styles and techniques that reflect traditional tonal music letter atonal and unconventional ways of its interpretation.

Presents different views of the composer's works, which bring together ideas about the need for knowledge of various musical disciplines, as well as the possibility of writing music not professional creators. But the creation of historically significant classic musical works require their author's deep knowledge of music theory. The historic cultural experience of a music composition activity allows to distinguish several approaches in creating music.

Key words: musical creativity, composition in music, the technique of composition in music.

Подано до редакції 13.02.2017.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Н.П.Гуральник

УДК: 378.147 : 811.111

© 2017

Бахов І.С.

**ПРОГРАМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ США І КАНАДИ
ДО РОБОТИ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

У статті розглядається проблема підготовки культурно-компетентного фахівця, здатного працювати в поліетнічному, полікультурному суспільстві. Усі зміни, що відбуваються в суспільстві, змусили вищі навчальні заклади США і Канади змінювати свої навчальні програми і навчальну стратегію таким чином, щоб задовольняти потреби студентів, які розрізняються за багатьма характеристиками. Білінгвальне навчання розглядається як необхідний інструмент досягнення рівності, допомагає представникам нетитульної групи населення успішно оволодівати державною мовою, досягати академічних успіхів, не втрачаючи при цьому зв'язків з власною культурою.